

**SHAXS KAMOLOTGA YETISHIDA IJTIMOYIY- IQTISODIY
TARBIYANING AHAMIYATI.**

*X.Orziqulov Qo‘qon universiteti
pedagogika va psixalogiya kafedrasi o‘qituvchisi
N.Topvoldiyeva Qo‘qon universiteti psixologiya
yo‘nalishi 1-bosqich talabasi.*

Annatsiya: Ushbu maqolada,shaxs kamolotga yetishida ijtimoiy iqtisodiy tarbiyaning ahamiyatlari bayon etirilgan. Insonning kamolotga yetishida ijtimoiy iqtisodiy tarbiyaning qanchalik muhim ro‘l o‘ynashi ko‘rsatilgan.Ushbu jarayon samarali bo‘lishi isbotlangan,shaxs kamolotiga harakatlar amalga oshirilsa,ulardan biri bu jarayonni pedagogik qo‘llab-quvvotlashi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Shaxs,tarbiya,ijtimoiy iqtisodiy,tarbiyaviy faoliyat, jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma’naviy, shaxs kamoloti.

Hayot olamida,shubhasiz,tarbiya singari insonyatga ta’sirli narsa yoqdir.Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to‘g‘risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar.Yoshlar tarbiyasi,ularni ilmi va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish barcha zamonlarda muhim vazifa hisoblangan.Tarbiya shaxsda muayyan jismoniy,ruhiy,axloqiy,ma’naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon;insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan xususiyatlarga ega bo‘lishini ta’minlash yo‘lida ko‘riladigan chora tadbirlar yig‘indisi.Tarbiya insonning insonligini ta’minlayotgan eng qadimiy va abadiy qadiryat hisoblanadi.Tarbiyasiz odam ham,kishilik jamiyati ham mavjud bo‘la olmaydi.Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta’minlaydigan qadiryatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqa avlodga o‘tadi.

Tarbiya - ijtimoiy ong ko‘rinishlaridan hisoblanib, shaxsda halollik, poklik, burch, vijdon, olijanoblik, fidoyilik kabi fazilatlarni shakllantiradi. Tarbiya insonlarning o‘ziga, oilasiga, yaqinlariga, do‘st-u yorlariga, atrofdagilariga bo‘lgan munosabatlarini tartibga solib turadigan xulq-atvor me’yorlarining majmuasidir. Tarbiya qadimdan ongimizga, qalbimizga singib kelgan, millatimizning o‘ziga xosligini ko‘rsatib beradigan, o‘zbek oilalarining boshqa millat oilalaridan ajratib turadigan, ota-bobolarimizdan meros bo‘lib kelayotgan sifatlardan biri sanaladi. Eng avvalo, “Tarbiya” faniga to‘xtalishdan oldin tarbiya tushunchasining mohiyatini anglash lozim.

Tarbiya keng qamrovli tushuncha sifatida inson faoliyatining hamma jabhalariga ta’sir ko‘rsatadi. Tarbiya barcha soha-ishlab chiqarish, turmush, oila, bo‘sh vaqtda ham kishilar xulq-atvorini, insoniy munosabatlarini tartibga soladi. Tarbiya ijtimoiy

ongning boshqa shakllaridan farq qilib, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy vazifalarni bajaradi.

Pedagogik ensiklopediyada “tarbiya” tushunchasi quyidagicha talqin qilingan[1]: Tarbiya shaxsda ma'lum jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayondir. Shu bilan bir o'rinda, tarbiya – bu, kelajak avlodni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan umuminsoniy hamda ijtimoiy tajribani ta'lim oluvchilarga ya'ni o'quvchi va talabalarga tizimli berib borish jarayonidir.

Tahlillar natijasiga ko'ra, tarbiya tushunchasi pedagogik-psixologik kontekstlarda tor va keng ma'noda qo'llaniladi. Tor ma'nodagi “tarbiya” subyekt tomonidan shaxsda muayyan qarashlar, tasavvurlar, me'yorlar, tushunchalar va boshqa shu kabilarni qaror toptirish maqsadida yo'naltirilgan ta'sir ko'rsatish jarayonidir. Bunda tarbiyaviy ta'sir jarayonining reja asosida olib borilishi va aniq maqsadga qaratilganiga urg'u beriladi.

Ijtimoiy tarbiya - butun jamiyatga, xalqqa millat, tabaqaga ko'rsatilgan. Ijtimoiy tarbiya deganda insonlar tashqi muhitda o'zga shaxslarni oldida qay holatda, qay vaziyatda nima deyishlikni bilish lozim. Insonlar bir birini jamoat joyida hurmat qilish har bir insonni fikrini tinglash kerak.

Iqtisodiy tarbiyaga pulning ketishi va kelishini olsak. Hozirgi kunda jamiyatda pulning kelishi qiyin lekin ketishi oson. Buning hammasi ijtimoiy tarbiyaning yetarli darajada emasligi hisoblanadi. Pulning to'g'ri taqsimlanishi ijtimoiy tarbiyaning yetarli ekanligini ko'rsatadi. Bolalarga yoshligidan ijtimoiy tarbiyani yetarli darajada berib borish kerak. Yosh avlodni iqtisodiy tarbiyalash jamiyatni rivojlanishiga turtki bo'ladi. Tarbiya turlari turli tasnif etiladi. Ko'proq umumlashgan tasnif o'zida jismoniy tarbiyani qamrab oladi. Ta'lim muassasalaridagi tarbiyaviy ishlarning turli yo'nalishlari bilan bog'liqlikda fuqorolik, siyosiy, baynalmilal, axloqiy, estetik, mehnat, jismoniy, huquqiy, ekologik, iqtisodiy tarbiyaga bo'linadi.[2] Institutsional belgilariga bo'yicha oila, ta'lim muassasasi, ta'lim muassasasidan tashqari, diniy, bolalar, yoshlar tashkilotlaridagi tarbiya, maxsus ta'lim muassasalaridagi tarbiyaga bo'linadi. Tarbiya va tarbiyalanuvchilar orasidagi munosabatlar uslubiga ko'ra avtoritar, demokratik, liberal, erkin tarbiya; turli falsafiy kontseptsiyalar bilan bog'liqlikda pragmatik, aksiologik, individual tarbiya farqlanadi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, tarbiya alohida xususiy ish emas, balki milliy, ijtimoiy ish hisoblanadi, har bir xalqning taraqqiyoti, davlatlarning qudratli bo'lishi kelajak avlodlar tarbiyasiga bog'liq, deyish mumkin. Shuningdek, Abu Nasr ibn Iroqning fikrlari e'tiborga loyiq[3] Uning fikricha, har tomonlama tarbiyalanganlik insonga xos xususiyat bo'lib, yer yuzida uning oliy mavjudot ekanligini namoyon qiladi.

Markaziy Osiyoda tarbiya metodlarining rivojlanish tarixi o'rganilganda, ta'limda turli usullarning amaliyotda qo'llanilganini ko'rish mumkin. Jumladan, Abu Ali ibn Sino "Tadbir al-ma'nozil" asarida yosh bolalarni tug'ilganidan boshlab voyaga yetgunigacha ma'lum tartibda tarbiyalab borish lozimligini aytadi. U bolalarni individual ravishda bilim berishdan ko'ra jamoaviy tartibda o'qitishni afzal biladi va shunday deb yozadi: "Talabalar o'qish va tarbiya davomida ilmga chanqoqlik sezadilar. Talabalar birga bo'lganlarida doim bir-birlari bilan gaplashadilar va bu bilan o'z tarbiyasi, nutqini rivojlantiradilar".

Yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalash muammolari Yan Amos Komenskiyning qarashlarida ham alohida o'rin tutgan. U shaxsning borliqni o'rganishga yordam beruvchi sezgi organlari bilish jarayonlarida yetakchi o'rinni egallashini ta'kidlagan[4]

K.D.Ushinskiy o'z ilmiy tadqiqotlarida tarbiyani fikrlash hamda iroda sifatlarini rivojlantirishdan iborat faoliyat, deb tushuntirganligini ko'rishimiz mumkin. Bilim oluvchilarda tarbiyaviy sifatlarini rivojlantirish jarayonida ishonch va qat'iyatni tarkib toptirish zaruratini ta'kidlab o'tadi

Nazariy manbalar tahlilida "tarbiya", "farzand tarbiyasi", "odob-axloq" kabi tushunchalarning mohiyatan teng ta'sir doirasiga ega tushunchalar ekanligi sababli, ular haqida olim va ulamolarning fikrlari ham tahlil qilindi. Jumladan, T.Ortiqov, Mahmud Hasaniy, A.Ibrohimov, N.Komilov, A.Avloniy, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf hazratlari va boshqalarning asarlarida tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan qarashlar mavjud.[5]

Maqoladan chiqargan xulosamiz tarbiya insonning xayotining ajralmas negizi hisoblanar ekan.Tarbiya insonning yoshligidan mujasamlashib keladigan,insonning hulq atvorini ko'rsatib beradigan oyna bu tarbiya hisoblanadi.Yetishib kelayotgan yosh avlodni tarbiya jarayonini jiddiy va tizimli tashlikl qilishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "ПЕДАГОГИКА" энциклопедия. «Узбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти. - Тошкент, 2015.
2. В.Х.Ходжаев.Умумий педагогика nazaryasi va amaliyoti.Darslik .-Т.:<<Sano-standart>>nashriyoti,2017-yil.
3. Ал-Беруни Абу Райхан.Книга об индийских рашиках.Пер. и прим Б.А.Розенфельда. В кн.: Из истории науки и техники в странах Востока.Вып.3, 1963, с. 148-170
4. Т.Ортиқов Ўзбек гулистони ёхуд ахлоқ. Тошкент. «Наврўз нашриёти» 2019 й.
5. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Рухий тарбия, Т.: «Шарқ», 2010, 241-б